

INNSPILL TIL STATSBUDSJETTET 2019 OG NY KULTURMELDING

Til: Kulturdepartementet

Vår ref.: 18/65/ST

Dato: 14.06.2018

I NTOs overordnede innspill av 15. februar d.å. til ny kulturmelding ble det varslet at vi ville komme tilbake med ytterligere innspill til meldingen basert på pågående utredningsarbeid og oppdatert tallmateriale. Samtidig leverer foreningen hvert år et bredt innspill til neste års statsbudsjett.

Ettersom NTO kontinuerlig er opptatt av å bidra til en langsiktig og kunnskapsbasert politikkutforming, omfatter foreningens årlige budsjettinnspill også grunnleggende problemstillinger og tematikker som er likeså relevante for den kommende kulturmeldingen som for de årlige budsjettene.

Vedlagte notat er derfor formulert både som et innspill til statsbudsjettet for 2019 og som et supplerende innspill til den varslede kulturmeldingen.

NTO er arbeidsgiver og interesseforening for profesjonelle, offentlig støttede virksomheter innenfor musikk og scenekunst. Foreningen representerer en omfattende infrastruktur av forskjelligartede virksomheter. Våre 44 medlemmer består av produserende og programmerende teatre, scener, orkestre, musikkensembler og kor. I 2017 hadde disse et samlet besøkstall på over 2,6 millioner og sto for tilsammen 15 000 forestillinger, konserter og formidlingsarrangement, med et samlet bruttobudsjett på ca. 3,7 milliarder kroner.

Vennlig hilsen

Norsk teater- og orkesterforening

Åse Ryvarden
styreleder

Morten Gjelten
direktør

Innhold

Oppsummering	3
Kulturpolitikkenes begrunnelse og kunstinstusjonenes samfunnsrolle	6
Regionreform og statens ansvar	7
Lønns- og priskompensasjon	9
Infrastrukturen for frittstående kompanier og ensembler	12
Kulturfondet	14
Forenklet kultur moms	16
Bygg for kvalitet og publikum	17
Internasjonalisering	18
Digital distribusjon og formidling	20
Kor og vokalensembler	21
Den kulturelle skolesekken	21
Koordinert kunst- og utdanningspolitikk	22
Styringsdialog og institusjonsevalueringer	24
Forskning	25
Kritikk og det offentlige ordskiftet	26
Privat finansiering	26
NTOs medlemmer	28

OPPSUMMERING

KULTURPOLITIKKENS BEGRUNNELSE OG KUNSTINSTITUSJONENES SAMFUNNSROLLE

Kulturpolitikken må knyttes tydelig til Grunnlovens §100 og statens forpliktelse til å sikre et offentlig ytringsrom. De profesjonelle musikk- og scenekunstinstitusjonene må anerkjennes og styrkes som en betydelig del av infrastrukturen for fri ytring, og som uunnværlige demokratiske fellesarenaer for kritisk refleksjon, meningsutveksling og kulturell og menneskelig innsikt. Kvalitet og ytringsmangfold må tydeliggjøres som overordnede kulturpolitiske mål.

REGIONREFORM OG STATENS ANSVAR

Staten må fortsatt investere direkte i de musikk- og scenekunstinstitusjonene som oppfattes som en betydelig del av en nasjonal infrastruktur. Dette er det viktigste virkemiddelet for å ivareta en nasjonal kulturpolitikk som legger til rette for et likeverdig profesjonelt tilbud av høyest mulig kvalitet for et stadig mer sammensatt publikum i hele landet. Vi finner ingen holdbare kulturpolitiske begrunnelser for å overføre statens finansieringsansvar til fylkeskommunene på et område hvor politisk makt allerede er delt mellom tre forvaltningsnivåer, og hvor den kunstfaglige beslutningsmyndigheten allerede er desentralisert til selvstendige institusjoner med kunstneriske ledere på åremål.

LØNNS- OG PRISKOMPENSASJON

NTO anmoder om reell lønns- og priskompensasjon som gjør det mulig for frilansere så vel som fast ansatte kunstnere å holde tritt med lønnsutviklingen i samfunnet, uten at dette går utover institusjonenes kunstneriske aktivitet og tilbudet til publikum. Musikk- og scenekunstinstitusjonene er underadministrerte virksomheter hvor over 80 pst. av lønnskostnaden er knyttet direkte til kunstnerisk produksjon. Flatt effektiviseringskrav fører til direkte kutt i innholdsproduksjon og formidling.

GOD INSTITUSJONSØKONOMI BETYR GOD KUNSTNERØKONOMI

God institusjonsøkonomi er avgjørende for å sikre og skape arbeidsplasser for frilansere så vel som fast ansatte kunstnere. Innenfor musikken og scenekunsten er de offentlig finansierte institusjonene de viktigste arbeidsgiverne for kunstnerne. Det betyr at etterspørselen etter kunstnerisk arbeidskraft og arbeidsvilkårene for kunstnerne i høy grad påvirkes av disse virksomhetenes økonomiske rammer.

INFRASTRUKTUREN FOR FRITTSTÅENDE KOMPANIER OG ENSEMBLER

Et av de viktigste virkemidlene for å bedre produksjons- og formidlingsvilkårene for frittstående kompanier og ensembler er å styrke de tre programmerende teatrene Black Box teater, BIT Teatergarasjen, Teaterhuset Avant Garden, samt Norsk Scenekunstbruk. Samtidig er musikk- og scenekunstlandskapet preget av stadig mer samarbeid og ressursdeling også mellom de produserende institusjonene og frittstående kompanier, ensembler og enkeltkunstnere. Den samlede institusjonsøkonomien er således avgjørende viktig for produksjons- og formidlingsvilkårene innenfor hele musikk- og scenekunstbransjen.

KULTURFONDET

Kulturrådet må fortsatt ha et nasjonalt ansvar for å forvalte prosjektmidlene og basisfinansieringen i Kulturfondet, med hele landet som virkeområde. Vi anmoder om en styrking i avsetningene til musikk og scenekunst under fondet, ledsaget av spissede kvalitetskriterier. Vi vil understreke betydningen av at midlene til personlige kunstnerskap må forvaltes etter kunstfaglig skjønn på en armlengdes avstand fra politiske myndigheter, mens tilskuddet til institusjonene må fordeles direkte over statsbudsjettet for å sikre spredt beslutningsmyndighet.

FORENKLET KULTURMOMS

NTO anmoder om at dagens merverdiavgiftsunntak for omsetning av billetter til musikk og scenekunst fjernes, og at disse områdene innlemmes i avgiftssystemet med lav sats. En slik lovendring vil bidra til betydelig forenkling, et mer enhetlig regelverk for kultursektoren og lavere administrative kostnader.

BYGG FOR KVALITET OG PUBLIKUM

Vi ber om at Kulturdepartementet er oppmerksom på store etterslep i nødvendige investeringer i den kulturelle infrastrukturen. Det er viktig at staten bidrar med finansielle og organisatoriske løsninger som sikrer at nødvendige kostnader til bygningsmessig drift og vedlikehold ikke går utover institusjonenes produksjonsbudsjetter. Vi ber departementet merke seg særskilt de akutte behovene for Det samiske nasjonalteatret Beaivvás.

INTERNASJONALISERING

Vi ser frem til at kulturmeldingen omfatter en helhetlig gjennomgang og avklaring av det politiske og forvaltningsmessige ansvaret for internasjonalt samarbeid. Mål og prinsipper må tydeliggjøres, og musikk- og scenekunstinstitusjonene i større grad tenkes inn i politikktutformingene. Kulturdepartementet må komme sterkere på banen, og det må utformes en kunstpolitikk for internasjonalisering med kvalitet og ytringsmangfold som overordnede mål. Samtidig må Utenriksdepartementet i større grad anerkjenne musikk- og scenekunstinstitusjonene som ressurser i Norgesprofileringen.

DIGITAL DISTRIBUTJON OG FORMIDLING

NTO foreslår at det etableres en særskilt støtteordning for digital distribusjon og formidling innenfor musikk og scenekunst. Hensikten er å stimulere institusjonenes eget forsøks- og utviklingsarbeid som kan komme hele feltet til gode gjennom erfarings- og kompetanseutveksling.

KOR OG VOKALENSEMBLER

NTO er glad for styrkingen av Det Norske Solistkor som profesjonelt a capella-kor. Som ledd i den videre kortsatsningen imøteser vi en styrking også av Edvard Grieg Kor, samt av symfoniorkestrenes og regionoperaenes vilkår for å styrke kvaliteten i den vokale delen av musikkteater- og operaproduksjoner.

DEN KULTURELLE SKOLESEKKEN

NTO anmoder om at omorganiseringen av Den kulturelle skolesekken, med opprettelsen av Kulturtanken, ikke fører til økt administrasjon og oppbygging av parallelle virksomheter og kompetanser. Mest mulig midler må kanaliseres direkte til elevenes kunstopplevelser og velfungerende eksisterende ordninger må opprettholdes og videreutvikles. Det må videre legges bedre til rette for at produksjoner fra institusjonene inngår i tilbudet over hele landet – og at elevene også får mulighet til å oppleve forestillinger og konserter fremført på en profesjonell scene. Vi vil særlig understreke behovet for at mottakerapparatet i skolen profesjonaliseres.

KOORDINERT KUNST- OG UTDANNINGSPOLITIKK

Et bredt kompetansebegrep forankret i skolens dannelsesoppdrag må også innebærer en styrking av mottakersiden i kunsten gjennom et løft for de humanistiske og estetiske fagene som en essensiell del av allmenndannelsen. Samtidig må kvaliteten i de estetiske fagene, herunder musikkfaget, styrkes i hele utdanningsløpet for å sikre at utøvere utdannet i Norge kan hevde seg i et globalt arbeidsmarked preget av stor konkurranse og høye kvalitetskrav.

STYRINGSDIALOG OG INSTITUSJONSEVALUERINGER

NTO er fornøyd med at armlengdesprinsippet er styrket de senere årene ved at institusjonene selv definerer konkrete mål for sin virksomhet, og at de periodiske institusjonsevalueringene videreføres. For å sikre etterrettelige evalueringer av så vidt komplekse virksomheter som teatrene og orkestrene, vil vi understreke betydningen av at nødvendig bransjekompetanse og fagfellevurdering står sentralt i evalueringsarbeidet.

FORSKNING

NTO ser frem til at kulturmeldingen kan legge grunnlaget en forskningsstrategi som imøtekommer behovene for langsiktig satsing på kvalitet i kulturforskningen og oppbygging av sterkere forskningsmiljøer. Vi vil særlig understreke behovet for å styrke den grunnleggende humanistiske forskningen, og ser frem til at oppfølgingen av humaniorameldingen kan bidra til å sikre viktige, men små og sårbare fag som teatervitenskap.

KRITIKK OG DET OFFENTLIGE ORDSKIFTET

NTO vil understreke betydningen av at staten opprettholder sitt ansvar for å legge forholdene til rette for ytringsmangfold og kvalitet også gjennom en offensiv mediepolitikk. Kulturmeldingen må omfatte en helhetlig vurdering av virkemidler på tvers av medie- og kunstpolitikken som kan legge til rette for og bidra til å fremme kritikken og det offentlige ordsiftet om kunsten.

PRIVAT FINANSIERING

NTO er positiv til tiltak som kan styrke det samlede finansieringsgrunnlaget for kultursektoren og oppfordrer til en prinsipiell diskusjon om statens mål og virkemidler for å fremme privat finansiering. Det er viktig at politikktutformingene også på dette området er basert på kunnskap om situasjonen i Norge, og at nye ordninger som gaveforsterkningen evalueres.

KULTURPOLITIKKENS BEGRUNNELSE OG KUNSTINSTITUSJONENES SAMFUNNSROLLE

Kulturpolitikken må knyttes tydelig til Grunnlovens §100 og statens forpliktelse til å sikre et offentlig ytringsrom. De profesjonelle musikk- og scenekunstinstitusjonene må anerkjennes og styrkes som en betydelig del av infrastrukturen for fri ytring, og som uunnværlige demokratiske fellesarenaer for kritisk refleksjon, meningsutveksling og kulturell og menneskelig innsikt. Kvalitet og ytringsmangfold må tydeliggjøres som overordnede kulturpolitiske mål.

FRI YTRING

NTO har full tillit til at den kommende kulturmeldingen vil legge infrastrukturkravet i Grunnlovens §100 til grunn for en vurdering av hvordan staten best kan ivareta ansvaret for et offentlig ytringsrom og sikre en sterk nasjonal infrastruktur for fri ytring.

I regjeringsplattformen defineres kunst og kultur som «ytringer med samfunnsbyggende kraft» og «forutsetninger for en opplyst samtale», og statens engasjement på kulturområdet forstås ikke som en utgift, men derimot som «en investering i demokratiet og allmenndannelsen». Det understrekes videre at kunsten og kulturen skal være fri og fungere som selvstendige byggesteiner i samfunnet.

Dette er helt i tråd med NTOs oppfordring om å knytte kulturpolitikken tydeligere til infrastrukturkravet i Grunnlovens §100 som «pålegger statens myndigheter å legge forholdene til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale». Sammen med skolen, universitetene og mediene utgjør kulturinstitusjonene ytringsfrihetens infrastruktur, og i henhold til Grunnlovens § 100 har staten en forpliktelse til aktivt å sikre og legge til rette for de institusjonene som utgjør denne infrastrukturen for fri ytring.

KUNSTENS BETYDNING I ET MANGFOLDIG SAMFUNN

Tradisjonelt har det vært solid politisk enighet om at kultursektoren er et viktig offentlig ansvarsområde, noe som har resultert i en gledelig vekst i bevilgningen til kulturformål etter tusensårskiftet. Vi mener det nå er grunn til å merke seg en stagnasjon i bevilgningene og svekkede rammevilkår for musikk- og scenekunstinstitusjonene.

Kulturpolitikken i Norge er ung og uferdig, og det er fortsatt et etterslep i nødvendige investeringer. Vi ser ingen grunn til å hevde at den offentlige satsingen på kulturområdet har nådd et metningspunkt. Tvert imot er det mye som tyder på at den rollen kunsten og kulturen spiller i samfunnet vil bli enda viktigere i tiden fremover.

I et samfunn preget av raske endringer, migrasjon og større kompleksitet må vi kunne forholde oss til et stadig bredere ytringsmangfold og kommunisere på tvers av kulturelle forskjeller. Vi må lære oss å se, lytte og lese kritisk og anstrenge oss for å innta uvante synsvinkler for å gripe det som er ukjent og annerledes. I nær relasjon til humaniora er kunsten i denne situasjonen helt nødvendig og viktigere enn noen gang for å utdanne kompetente borgere til deltakelse i det kommunikasjonsfellesskapet som er fundamentet for et fungerende demokrati. I en tid hvor digitale medier blir styrende for store deler av samspillet mellom mennesker, trenger vi ikke minst den kunsten som er og skal være analog og som dyrker det direkte levende møtet med publikum.

STATENS ANSVAR

Med fremveksten av populisme, polarisering og illiberale krefter i vestlige demokratier, må staten styrke og ikke svekke sitt ansvar for å sikre og ruste opp en sterk infrastruktur av selvstendige meningsdannende institusjoner og demokratiske fellesarenaer for det offentlige ordskiftet. Et hovedspørsmål for en kulturmelding i vår tid må være hvordan man kan bygge sterke rammeverk rundt selvstendige og modige kunstinstitusjoner som er best mulig rustet til å tåle skiftende politiske klima. Vi

mener at staten i den kommende kulturmeldingen må signalisere at den tar *mer* ansvar for dette. Ikke for å styre mer – men for å *sikre og legge til rette*.

KULTURDEPARTEMENTETS KJERNEANSVAR

Vi oppfordrer også til språklig bevissthet og refleksjon rundt hvilke begreper som anvendes og som danner premissene for politikktutforming. NTO er kritisk til at kjernebegreper i kulturpolitikken er blitt etterspørsel, sysselsetting, entreprenørskap og eksport, mens selve kunstpolitikken nedprioriteres. Resultatet er svekkede rammer for selve innholdsproduksjonen og den langsiktige og grunnleggende kunstneriske utviklingen og nyskapingen.

Slik vi understreker i det overordnede innspillet til kulturmeldingen må utgangspunktet for utforming av fremtidens kulturpolitikk være Kulturdepartementets kjerneansvar, altså det som ikke kan gjøres til delansvar i noe annet departement som nettopp å sikre kunst- og kulturinstitusjonene forutsigbare rammer.

Kunsten og kulturen har en fundamental betydning for samfunnsdannelse, demokrati og en kritisk offentlighet som går langt utover individuelle besøk. Det er denne verdien som må gjenspeiles i det kulturpolitiske språket og være førende for nivået på samlede investeringer i sektoren og for kulturpolitiske prioriteringer.

ANSVARLIGGJØRING AV ANDRE DEPARTEMENT

Like fullt må meldingen løfte frem kunstens og kulturens gjennomgripende betydning i samfunnet og ansvarliggjøre andre departement, slik at satsinger med eksterne politiske mål ikke belastes Kulturdepartementet.

De senere årene har vi sett en tendens til at stadig flere satsinger med eksterne politiske mål belastes kulturbudsjettet slik som midler til Innovasjon Norge og Kreativt Norge, filminstivordningen, reiseliv og forsvarskorps. Denne utvidelsen av Kulturdepartementets portefølje skjer parallelt med sviktende kultursatsing over andre departements budsjett, som for eksempel Utenriksdepartementets nedprioritering av den utenrikskulturelle innsatsen.

Resultatet av denne instrumentelle dreiningen og budsjettlekkasjen har vært svekkede vilkår for den frie kunsten. Denne tendensen må snus gjennom mer samarbeid og koordinering departementene imellom. Næringsdepartement må ta et ansvar for næringsutvikling og verdiskaping i kultursektoren. Utenriksdepartementet må anerkjenne musikk- og scenekunstinstitusjonene som ressurser i Norgesprofileringen og i global demokratibyggning. Helse og omsorgsdepartementet må satse på kulturens helsefremmende effekter, Kunnskaps og integreringsdepartementet må se til kulturen i kampen mot utenforskap, og Arbeidsdepartementet må rette oppmerksomhet mot kulturinstitusjonenes betydning for å skape flere arbeidsplasser.

I tillegg må kulturmeldingen trekke inn ansvarlige departement for blant annet arbeids og finanspolitikk som i stor grad påvirker kulturinstitusjonenes rammevilkår gjennom arbeidslivspolitik og ikke minst momssystemet.

REGIONREFORM OG STATENS ANSVAR

Staten må fortsatt investere direkte i de musikk- og scenekunstinstitusjonene som oppfattes som en betydelig del av en nasjonal infrastruktur. Dette er det viktigste virkemiddelet for å ivareta en nasjonal kulturpolitikk som legger til rette for et likeverdig profesjonelt tilbud av høyest mulig kvalitet for et stadig mer sammensatt publikum i hele landet. Vi finner ingen holdbare kulturpolitiske begrunnelser for å overføre statens finansieringsansvar til fylkeskommunene på et område hvor politisk makt allerede er delt mellom tre forvaltningsnivåer, og hvor den kunstfaglige

beslutningsmyndigheten allerede er desentralisert til selvstendige institusjoner med kunstneriske ledere på åremål.

Med direkte statlige investeringer er det gjennom tiår bygget opp et landsdekkende nett av profesjonelle musikk- og scenekunstinstitusjoner, og det er møysommelig utmeislet kulturpolitiske modeller for å opprettholde og videreutvikle denne infrastrukturen.

Gjennom delt finansieringsansvar for teatrene og orkestrene mellom stat, fylkeskommune og kommune er makten allerede spredt. Staten står som den viktigste garantisten for et mest mulig likeverdig kulturtilbud i hele landet, samtidig som lokal forankring og eierskap er ivarettatt gjennom fylkeskommunens og kommunens medvirkning. I tillegg sikrer ordningen at statlige midler kanaliseres direkte til kunstnerisk virksomhet, uten unødvendige byråkratiske mellomledd, og på en armlengdes avstand fra politikk og forvaltning med kvalitet som det overordnede målet.

Direkte statlig rammetilskudd sikrer også at den kunstneriske beslutningsmyndigheten og kompetansen allerede er desentralisert til et nettverk av sterke, selvstendige og forskjelligartede musikk- og scenekunstinstitusjoner med kunstneriske ledere på åremål.

Dette er institusjoner som på musikk- og scenekunstheltet er viktige bærebjelker, og som også spiller en betydelig rolle for det øvrige kulturlivet gjennom samarbeid og ressurs- og kompetansedeling med frittstående kompanier/ensembler, amatørvirksomhet, spel, kulturskoler og utdanningsinstitusjoner osv. For en dokumentasjon og utdypning av dette samspillet basert på eksempelstudier se [Kartlegging av samarbeid, ressurs- og kompetansedeling innen musikk- og scenekunstmrådet](#) (Gunnar Thon Lossius/gtl Management i samarbeid med Proba samfunnsanalyse, 2018, etter oppdrag fra NTO).

Vi viser i denne sammenhengen også til innspill fra Fagforbundet Teater og Scene som gir en god og utdypende beskrivelse av teatrene som uunnværlige kompetansemiljø for det stedlige kulturlivet og som opplæringsvirksomheter som ivaretar og utvikler nødvendig teaterfaglig kompetanse innen sceneteknikk og håndverksyrker.

Som profesjonelle arbeidsintensive virksomheter med høye kvalitetsambisjoner vil disse institusjonene imidlertid lett fremstå som store utgiftsposter i regionale kulturbudsjetter. Vi mener at staten må investere direkte i disse institusjonene for å sikre kvalitet og mangfold i det profesjonelle musikk- og scenekunsttilbudet for et stadig mer sammensatt publikum i hele landet, men også for å sikre vitaliteten i det øvrige kulturlivet.

Når Kommunal- og moderniseringsdepartementets ekspertutvalg har fremmet forslag om å overføre finansieringsansvaret for kunst- og kulturinstitusjonene utenfor Oslo til fylkeskommunene, er det på regionreformens premisser alene. Ekspertutvalget tar her til orde for de mest dyptgripende endringene i norsk kulturpolitikk siden 1970-tallet, helt uten et kvalifisert blikk på kulturpolitiske mål, prinsipper og konsekvenser. Spørsmålet om hva som er god kulturpolitikk i et helhetlig samfunnsperspektiv og til beste for kunsten og publikum er fraværende.

Vi ser frem til at kulturmeldingen derimot vil omfatte grundige utredninger av hvordan en nasjonal kulturpolitikk kan ivaretas og hvordan kvaliteten best kan sikres i den profesjonelle delen av kunst- og kulturlivet, slik Stortinget har forutsatt.

Musikk- og scenekunstinstitusjonene må ikke reduseres til midler for å utvikle de nye fylkeskommunene. Institusjoner som Trøndelag Teater, Nordnorsk Opera og Symfoniorkester, Carte Blanche, Kilden Teater- og Konserthus og Teatret Vårt, for å nevne noen, kan ikke reduseres til «lokale tiltak» og overlates til lokale/regionale prioriteringer alene. På lik linje med institusjonene i Oslo er dette meningsdannende, profesjonelle kunstinstitusjoner som har en samfunnsverdi og en nasjonal betydning langt utover individuelle besøk. Spørsmålet om hva som skal være statens ansvar i forhold til fylkeskommunen og kommunen kan således ikke reduseres til et spørsmål om virksomhetenes publikumsmessige nedslagsfelt slik ekspertutvalget gjør.

For øvrig viser vi til NTOs høringsvar til ekspertutvalgets rapport hvor vi utdyper foreningens synspunkter på utvalgets forslag og den fremtidige ansvarsdelingen mellom forvaltningsnivåene.

LØNNS- OG PRISKOMPENSASJON

NTO anmoder om reell lønns- og priskompensasjon som gjør det mulig for frilansere så vel som fast ansatte kunstnere å holde tritt med lønnsutviklingen i samfunnet, uten at dette går utover institusjonenes kunstneriske aktivitet og tilbudet til publikum. Musikk- og scenekunstinstitusjonene er underadministrerte virksomheter hvor over 80 pst. av lønnskostnaden er knyttet direkte til kunstnerisk produksjon. Flatt effektiviseringskrav fører til direkte kutt i innholdsproduksjon og formidling.

Språklig bevissthet og gode formuleringer om kunstens betydning har liten verdi dersom det ikke følges opp i handling. Det handler om strukturer og ansvarsdeling, men også om økonomi.

Det faktum at regjeringen de siste fire årene gjennom avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen ikke fullt ut har kompensert for lønns- og prisvekst, betyr at musikk- og scenekunstinstitusjonenes rammevilkår er svekket betydelig. Akkumulert utgjør denne underkompensasjon i perioden 2015 - 2018 en samlet reduksjon i tilskuddet på nærmere 60 millioner kroner for NTOs medlemsvirksomheter.

Dette skjer i en periode hvor flere av institusjonene allerede har gjennomgått betydelige innstramminger og gjennomført krevende effektiviserings- og omstillingsprosesser som følge av økte pensjonskostnader. Det betyr at statens effektiviseringskrav kommer på toppen av institusjonenes allerede gjennomførte effektiviseringstiltak forut for reformen. Selv virksomheter i en oppbyggingsfase som Stortinget selv har vedtatt, slik som Nordnorsk Opera og Symfoniorkester (NOSO), får redusert sine driftsbudsjetter slik at utviklingen settes i revers.

I tillegg til underkompensasjon for lønns- prisvekst kommer den ytterligere økningen i den lave momssatsen til 12 pst. Denne økningen innebærer betydelige merkostnader knyttet til transport og overnatting særlig for de turnerende virksomhetene.

KONSEKVENSER AV SVEKKEDE RAMMER

På kort sikt kan den tellbare effekten av svekkede rammer til en viss grad kamufleres gjennom tilpasninger av repertoar og ressursbruk. På lengre sikt får en slik tilpasning betydelige konsekvenser for kvaliteten og mangfoldet i innholdsproduksjonen. Innstramminger går gjerne først utover de mest eksperimentelle, risikofylte produksjonene og nyskapende samarbeid.

Når kapasiteten i produksjons- og formidlingsapparatet for kunsten presses til en yttergrense, blir det også utfordrende å ivareta bredden i samfunnsansvaret. Det blir krevende å imøtekomme eksterne forventninger og egne ambisjoner om videreutvikling av formidlingsstrategier og utnyttelse av digital teknologi, relasjonsbygging med f.eks. næringslivet, internasjonalt samarbeid og annen ressurs- og kostnadskrevende utadrettet virksomhet.

Noen konkrete eksempler kan anskueliggjøre konsekvensene av institusjonenes svekkede rammevilkår.

For NOSO utgjør manglende kompensasjon for lønns- og prisvekst de siste 3 årene ca. 4 mill. kroner. NOSOs unike modell med to ensembler i to byer, medfører samtidig betydelige merutgifter til fly og hotell som er preget av sterk prisvekst i landsdelen. Institusjonen er nå i en krevende situasjon hvor fortsatt manglende kompensasjon vil måtte medføre reduksjon i store produksjoner slik at det rokkes ved forutsetningene for fullscenisk opera og en videre symfoniorkestersatsing. Det vil videre føre til redusert turnévirksomhet og dermed lavere aktivitet i distriktene utenom de to byene Bodø og Tromsø. I tillegg svekkes mulighetene for å opprettholde den samme vitaliserende funksjonen for det øvrige musikk- og kulturlivet i regionen som institusjonene i dag har gjennom utstrakt samarbeid og ressursdeling (jf.

beskrivelsene av NOSOs betydning for det øvrige kulturlivet i rapporten Kartlegging av samarbeid, ressurs- og kompetansedeling innen musikk- og scenekunstmrådet). Dersom første skritt i den vedtatte opptrappingsmodellen derimot hadde blitt fulgt opp med 6 nye musikerårsverk, ville både reisekostnader og administrasjon knyttet til innleie av musikere blitt redusert og repertoarmuligheter og tilgjengelighet styrket.

For Musikkelskapet Harmonien har reduserte rammer ført til at orkesteret må holde musikerstillinger vakante. Dette fører i sin tur til mindre besetningskrevende repertoar for å holde behov for vikarer og ekstramusikere nede. For å redusere kostnadene, velger orkesteret videre å kompensere musikerne med fritid i stedet for med økonomi ved avvik på arbeidstids- og turnebestemmelser i tariffoverenskomsten. Dette fører til færre produksjonsdisponible dager og dermed lavere produksjon.

Riksteatret praktiserer en repertoarpolitikk med større bruk av monologer enn ønsket, det settes opp produksjoner med færre skuespillere enn ønsket eller manus tilsier, og det brukes «boksmusikk» i stedet for levende musikere. Teatret har avvirket alle faste skuespillerstillinger, likeså stillingen som kunstnerisk rådgiver som i stor grad oppsøkte frittstående kompanier for samarbeid.

Dramatikkens Hus har blant annet måttet redusere utbetalingene til skrivestipender og utviklingsverksteder. Dette er kutt som direkte rammer frilanskunstnere, i første rekke dramatikere, skuespillere, scenografer og regissører. Svekkede rammer for Scenekunstbruket fører direkte til svekkede insentivmidler eller arrangørstøtte, og dermed svekket formidling av scenekunst til barn og unge i hele landet. Til tross for økt etterspørsel både i Den kulturelle skolesekken og fra lokale/regionale arrangører, viser Scenekunstbrukets statistikk at dette har resultert i en markant nedgang i antall visninger av produksjoner for barn og unge og i antall publikum.

Trøndelag Teater avsluttet i 2018 samarbeidsprosjektet med Rita Abrahamsen og Kjernehuset - Unge Dramatikere – et vellykket manusprosjekt for ungdom som gikk over seks år.

Dette er bare noen av mange eksempler på hvordan nødvendige kostnadsbesparende strategier og tiltak fører til at teatrene og orkestrene ikke får utnyttet sitt kunstneriske potensiale og formidlingspotensiale til fulle. Tilbudet til publikum reduseres og forringes, færre kunstnere får jobb, og samfunnet får mindre igjen for de årlige offentlige investeringene.

I 2016 løste tariffpartene selv pensjonsflokken ved innføring av innskuddsbasert ordning. Vi registrerer at departementet legger til grunn at de institusjonene som fortsatt har en negativ balanse som skyldes pensjon, treffer nødvendige tiltak slik at balansen mellom inntekter og kostnader forbedres over tid. Vi forventer at også staten selv bidrar til dette gjennom reell lønns- og priskompensasjon som gjør det mulig for institusjonene å gjenoppbygge svekket egenkapital og opprettholde aktiviteten.

UNDERADMINISTRERTE VIRKSOMHETER

Slik det fremkommer i de periodiske institusjonsevalueringene, er det ofte knappe bemanningsressurser knyttet til produksjonsapparatet rundt de kunstneriske prosjektene som hindrer en større utnyttelse av det kunstneriske potensialet i virksomhetene.

Teatrene og orkestrene er personalintensive virksomheter, og over 80 pst. av disse institusjonenes samlede lønnskostnader er knyttet til funksjoner som inngår direkte i den kunstneriske produksjonen, mens kun ca.9 pst går til administrasjon.

Det sier seg selv at mulighetene for å kutte i så små administrasjoner er svært begrenset, og at rasjonaliseringsgevinsten er marginal sammenlignet med sektorer med store administrative kostnader.

Fordeling av lønnskostnader* i NTOs medlemsvirksomheter** 2016

Kunstnerisk produksjon (kunstnerisk, teaterteknisk, plan/produksjon)	80,1 %
Kommunikasjon	7,2 %
Administrasjon	9,3 %
Drift	3,4 %

*Inkluderer lønn, honorar og vederlag

**Omfatter de produserende virksomhetene som lønner kunstnere direkte.

Når økonomien i all hovedsak er knyttet direkte til kunstnerisk produksjon og til å lønne kunstnere og annet kunstfaglig personale gjenstår det få eller ingen andre innsparingstiltak enn å redusere kunstfaglige årsverk, noe som får direkte konsekvenser for kvaliteten og volumet i den kunstneriske produksjonen.

RESSURSUTNYTTELSE OG FLEKSIBEL DRIFT – ET DELT ANSVAR

Virksomhetene arbeider kontinuerlig med å finne frem til best mulige systemer for økonomistyring og med å identifisere og utnytte effektiviserings- og inntektsmuligheter – enten det er åpningstider, aktivitetsomfang, arenaer eller selve avtaleverket.

I professor Trond Bjørnenaks rapport *Kostnadseffektivitet og god økonomistyring i scenekunstselskapene* vises det til at disse institusjonene har hatt lavere kostnadsøkning enn man kunne forventet i perioden 2011-2014, gitt den generelle veksten i lønn og pensjon. Dette tyder ifølge professoren på god økonomikontroll og stram kostnads- og budsjettstyring. Videre viser institusjonsevalueringene – som ser kvalitet og ressursutnyttelse i sammenheng – gjennomgående god måloppnåelse og økt effektivitet også senere år.

Tariffpartene har selv tatt ansvar og gjort en betydelig innsats for å sikre institusjonene mer forutsigbare rammebetingelser med innføringen av innskuddspensjonsordning i 2016. I tillegg er lovverk og tariffavtaler i stor grad med på å legge rammene for musikk- og scenekunstinstitusjonenes ressursutnyttelse. I samarbeid mellom Arbeidsgiverforeningen Spekter, NTO og virksomhetene arbeides det fortløpende for å forbedre tariffavtalene, slik at det kan legges til rette for mer fleksibel drift – selvsagt hele tiden balansert i forhold til legitime krav om et forsvarlig arbeidsmiljø. Her hviler det også et betydelig ansvar på arbeidstakerorganisasjonene.

I noen tilfeller kan også administrativt samarbeid og fellesfunksjoner på sikt føre til kostnadsbesparelser. Vi vil imidlertid understreke at det er ressurskrevende å utvikle og administrere fellesløsninger, og at rasjonaliseringsgevinsten ofte er begrenset.

GOD INSTITUSJONSØKONOMI BETYR GOD KUNSTNERØKONOMI

God institusjonsøkonomi er avgjørende for å sikre og skape arbeidsplasser for frilansere så vel som fast ansatte kunstnere. Innenfor musikken og scenekunsten er de offentlig finansierte institusjonene de viktigste arbeidsgiverne for kunstnerne. Det betyr at etterspørselen etter kunstnerisk arbeidskraft og arbeidsvilkårene for kunstnerne i høy grad påvirkes av disse virksomhetenes økonomiske rammer.

ARBEIDSPLASSER

Faste stillinger og engasjement ved musikk- og scenekunstinstitusjonene er avgjørende viktige inntektskilder for mange kunstnere – herunder for den voksende andelen frilansere – og institusjonene er de viktigste talentutviklerne for nyutdannede musikere, skuespillere og andre scenekunstnere.

I 2016 ble det samlet kanalisert om lag 1,07 milliarder kroner til kunstnere i form av lønn, honorar og vederlag fra NTO-virksomhetene, hvorav 44 pst. til frilanskunstnere/kunstnere ansatt på tidsavgrenset engasjement. I tillegg kommer betydelige pensjonskostnader.

NTO-virksomhetenes lønnskostnader* til kunstnere** 2016:

Fast ansatte	598,3 millioner NOK 56 %
Midlertidig ansatte/frilansere	472,2 millioner NOK 44 %
Totalt	1,07 milliarder NOK

* Dette omfatter lønn (inkl. arbeidsgiveravgift og feriepenger), honorar til enkeltkunstnere og kompanier, samt vederlag. I tillegg kommer betydelige pensjonskostnader.

** «Kunstnere» omfatter her en rekke ulike kunstnergrupper – herunder skuespillere, musikere, sangere, dansere, instruktører, koreografer, scenografer, kostymedesignere, lysdesignere, lyddesignere, videodesignere, komponister, dirigenter, dramatikere, forfattere, oversettere og dramaturger.

*** Omfatter lønn til kunstnere engasjert for enkeltproduksjoner og på åremål, honorar til enkeltkunstnere og kompanier, samt vederlag.

Kunstnerøkonomi og talentutvikling har vært blant regjeringens hovedprioriteringer med økte tilskudd til Kulturrådets nye kontor Kreativt Norge og Talent Norge inneværende år. Reduserte bevilgninger til institusjonene de siste fire årene samsvarer dårlig med disse prioriteringene, og er stikk i strid med målene for Kreativt Norge som er å skape arbeidsplasser gjennom økt investering i og omsetning av kunst- og kulturproduksjoner og bedre kunstnerøkonomien. Svekket institusjonsøkonomi går særlig utover kunstnere som ikke er fast tilknyttet virksomheten, og rammer dermed frilansere i betydelig grad.

SKUESPILLER- OG DANSERALLIANSEN

Skuespiller- og danseralliansen er et viktig bidrag til å bedre kunstnernes økonomi og arbeidsvilkår og imøtekommer arbeidsgivers behov for fleksible ansettelse. Vi støtter en videre utvikling av alliansen, og vil samtidig understreke at en slik ordning er helt avhengig av at det eksisterer oppdragsgivere med gode nok økonomiske rammer til å engasjere kunstnerne.

INFRASTRUKTUREN FOR FRITTSTÅENDE KOMPANIER OG ENSEMBLER

Et av de viktigste virkemidlene for å bedre produksjons- og formidlingsvilkårene for frittstående kompanier og ensembler er å styrke de tre programmerende teatrene **Black Box teater**, **BIT Teatergarasjen**, **Teaterhuset Avant Garden**, samt **Norsk Scenekunstbruk**. Samtidig er musikk- og scenekunstlandskapet preget av stadig mer samarbeid og ressursdeling også mellom de produserende institusjonene og frittstående kompanier, ensembler og enkeltkunstnere. Den

samlede institusjonsøkonomien er således avgjørende viktig for produksjons- og formidlingsvilkårene innenfor hele musikk- og scenekunstbransjen.

DE PROGRAMMERENDE TEATRENE OG SCENEKUNSTBRUKET

Institusjonene utgjør en betydelig del av infrastrukturen rundt de frittstående kompaniene og ensemblene. De programmerende teatrene – Black Box teater, BIT Teatergarasjen, Teaterhuset Avant Garden og Dansens Hus – er de viktigste co-produsentene og formidlerne av kompanienes forestillinger, sammen med Norsk Scenekunstbruk som den største landsdekkende formidleren av forestillinger til barn og unge.

Dansen Hus mottar statstilskudd over post 70 som *nasjonal institusjon*. De øvrige tre programmerende teatrene – Black Box teater, BIT Teatergarasjen Teaterhuset Avant Garden – utgjør en like viktig del av den nasjonale infrastrukturen på scenekunstmrådet. Likevel har disse teatrene et bevilgningsnivå som ikke gjenspeiler den betydningen de har for utviklingen i scenekunsten. Dette både som formidlere og co-produsenter av scenekunst med et nasjonalt og internasjonalt nedslagsfelt, og i kraft av den kompetansen de besitter

Slik det fremkommer blant annet i evalueringen av tilskuddsordningen for basisfinansiering av frie scenekunstgrupper, er det behov for å styrke programmerings- og formidlingsleddet for å sikre en bedre balanse mellom produksjon og formidling slik at den kunsten som blir produsert kan vises flere ganger og nå et større publikum. I tillegg peker evalueringen tydelig på behovet for produksjons- og prøvelokaler, som for eksempel kan etableres og driftes i tilknytning til programmerende teatre.

Et av de viktigste virkemidlene for å sikre en bedre balanse mellom produksjon og formidling er å styrke de programmerende teatrene og Scenekunstbrukets insentivordning/arrangørstøtteordning. Dette vil gi en bedre utnyttelse av de midlene som investeres i produksjon ved at flere får oppleve kunsten, og det gir mer arbeid og større inntekter til de involverte kunstnerne.

DIFFERENSIERT ØKONOMI OG DESENTRALISERT BESLUTNINGSMYNDIGHET

Styrket økonomi vil også sette de programmerende teatrene i stand til å bidra enda sterkere til initiering og finansiering av prosjekter for turnering i inn- og utland gjennom co-produksjon. Dette vil føre til en mer differensiert økonomi der nye prosjekter finansieres i et spleiselag mellom flere aktører. Sammen med tendensen til at de produserende teatrene i økende grad også samproduserer og arbeider programmerende, suppleres på denne måten Kulturrådets beslutningsmyndighet. Slik kan den kunstfaglige definisjonsmakten desentraliseres ytterligere ved at flere kompetente fagmiljøer gjør selvstendige kvalitetsvurderinger. Flere kvalitetsforståelser settes i spill og uttrykksmangfoldet styrkes.

DE PRODUSERENDE INSTITUSJONENE

Gjennom utbredt samarbeid og ressursdeling også mellom de produserende institusjonene og selvstendige kompanier, ensembler og enkeltkunstnere, spiller institusjonsøkonomien samlet en stadig viktigere rolle for produksjons- og formidlingsvilkårene innenfor hele musikk- og scenekunstmrådet.

Dette er imidlertid komplekse pengestrømmer som vanskelig lar seg tallfeste blant annet fordi ressursene for en stor del er knyttet til institusjonenes faste produksjons- og formidlingsapparat. Det finnes lite systematisert kunnskap om verdien av dette samarbeidet, og i økonomiske analyser er disse horisontale ressurs- og pengestrømmene lite påaktet.

NTO har derfor fått utført en utredning basert på eksempelstudier som illustrerer mangfoldet av samarbeidsformer og tilhørende ressurs- og pengestrømmer. Studiene inngår i rapporten [Kartlegging av samarbeid, ressurs- og kompetansedeling innen musikk- og scenekunstmrådet](#) (Gunnar Thon Lossius/gtl Management i samarbeid med Proba samfunnsanalyse, 2018, etter oppdrag fra NTO).

Beskrivelser av scenekunstlandskapet og offentlige pengestrømmer er ofte basert på et fordums skille mellom institusjonsøkonomien på den ene siden og det såkalte «frie feltet» på den andre siden. Dette er for eksempel tilfellet i rapporten *Scenekunsten i Kulturløftet* (Anne-Britt Gran og Sigrid Røyseng), som inngår i grunnlagsmaterialet for beskrivelsene av scenekunsten i Enger-utvalgets *Kulturutredningen 2014*, men som nettopp ikke tar hensyn til de horisontale penge- og ressursstrømmer mellom de produserende teatrene og frittstående kompaniene.

NTOs rapport *Kartlegging av samarbeid, ressurs- og kompetansedeling innen musikk- og scenekunstrområdet* er i så måte ment som et bidrag til å styrke kunnskapsgrunnlaget for fremtidige beskrivelser av musikk- og scenekunstlandskapet som bedre gjenspeiler dagens virkelighet.

KULTURHUSENE

Mens det i evalueringen av basisfinansieringen pekes på en positiv utvikling i samarbeidet mellom institusjonene og de frittstående kompaniene, fremkommer det at kulturhusene derimot representerer et betydelig uutnyttet formidlingspotensiale. Selv om det kulturpolitisk er satset vesentlig på slike hus de siste 15-20 årene og fasilitetene for teater i henhold til kulturhusenes egenvurdering er gode, fremkommer det at disse husene har en begrenset rolle i formidlingen av kompanienes forestillinger.

Dette illustrerer etter vårt syn behovet for en helhetlig vurdering av hvordan programmerings- og formidlingsøkonomien i bransjen kan innrettes og styrkes på en måte som sikrer at kvalitet fremfor økonomi er et avgjørende utvelgelseskriterium i arrangørleddet.

KULTURFONDET

Kulturrådet må fortsatt ha et nasjonalt ansvar for å forvalte prosjektmidlene og basisfinansieringen i Kulturfondet, med hele landet som virkeområde. Vi anmoder om en styrking i avsetningene til musikk og scenekunst under fondet, ledsaget av spissede kvalitetskriterier. Vi vil understreke betydningen av at midlene til personlige kunstnerskap må forvaltes etter kunstfaglig skjønn på en armlengdes avstand fra politiske myndigheter, mens tilskuddet til institusjonene må fordeles direkte over statsbudsjettet for å sikre spredt beslutningsmyndighet.

NASJONALT FORVALTNINGSANSVAR

NTO er kritisk til de unyanserte forslagene fra Kommunal- og moderniseringsdepartementets ekspertutvalg om at forvaltningsansvaret for prosjektmidler og driftstilskudd til virksomheter av «lokal eller regional karakter» som i dag finansieres over kapittel 320, post 55 *Norsk kulturfond* overføres fra Kulturrådet til fylkeskommunen. Vi mener at Kulturrådet fortsatt må ha et nasjonalt ansvar for å forvalte prosjektmidlene og basisfinansieringen i Kulturfondet, med hele landet som virkeområde. Dette er begrensede midler som ikke bør splittes opp og overlates til lokale prioriteringer. Dersom det skal opprettes offentlige regionale fond for prosjektfansiering, mener vi at disse må etableres av fylkeskommunene selv med egne midler og komme i tillegg til Kulturfondet som supplerende regionale tilskuddsordninger.

ANSVARSEDELINGEN MELLOM DEPARTEMENTET, KULTURRÅDET OG REGIONENE

Etter at Kulturrådet har fått overført forvaltningen av driftstilskuddet til alle festivalene og til virksomheter som ble finansiert over tidligere post 74, kan det likevel være grunn til å gjøre en helhetlig gjennomgang av hvilke virksomheter som bør finansieres direkte over statsbudsjettet, hvilke som eventuelt kan overføres til fylkeskommunen, og hvilke som bør vurderes etter kunst- og kulturfaglig skjønn av Kulturrådet.

For eksempel er det flere av de festivalene som i dag finansieres av fondsmidler som inngår som en betydelig del av en nasjonal infrastruktur av varige institusjoner, slik som for eksempel Festspillene i Bergen.

Et viktig kjennetegn for institusjonene er at de, til forskjell fra personlige kunstnerskap, har en skiftende kunstnerisk ledelse og fremstår som varige virksomheter hvor faglig og administrativ profesjonalitet og kompetanse er sikret uavhengig av enkeltpersoner. Virksomhetene er organisert som selvstendige rettssubjekt med et styre og vedtekter, og den kunstfaglige kvaliteten defineres og forvaltes av den til enhver tid sittende kunstneriske ledelsen som ansettes på åremål av styret.

Investering i disse institusjonene direkte over statsbudsjettet sikrer at den kunstfaglige beslutningsmyndigheten spres til et mangfold av selvstendige, forskjelligartede institusjoner. En overføring av tilskuddsforvaltningen av slike institusjoner til Kulturfondet – som jo skal forvaltes etter kunst- og kulturfaglig skjønn – innebærer ikke bare et unødvendig byråkratisk mellomledd, men fører til en konsentrasjon av den kunstneriske beslutningsmyndigheten til Kulturrådet.

Fordelingen av midler til personlige kunstnerskap fordrer derimot kunstfaglig skjønn, og for å sikre at slike kunstfaglige beslutninger ikke underlegges politisk styring må tilskuddsforvaltningen ivaretas av et faglig kompetent armlengdesorgan som Kulturrådet og ikke fordeles direkte over statsbudsjettet.

ARBEIDSKRAFTOVERSKUDD

Det norske scenekunstlandskapet er i dag preget av sterkt voksende rekruttering særlig til skuespilleryrket. Dette fører til et økende arbeidskraftoverskudd og et tiltakende press på kunstpolitiske tilskuddsordninger.

I kjølvannet av denne utviklingen har «entreprenørskap» kommet inn i kunstpolitikken som et fyndord. I mange tilfeller kan det være nyttig for kunststudenter å få bedre innsikt i hvordan man oppretter og driver egen virksomhet. Vi stiller oss likevel spørrende til hvorvidt entreprenørskap i kunstutdanningene kan løse de problemene som følger av arbeidskraftoverskuddet. Etter vårt syn kan overføringen av dette begrepet til kunstbransjer som ikke har forretningsvirksomhet eller økonomisk vekst som mål snarere sees som et symptom på den sterke veksten i kunstnerstanden enn som en løsning på ressursknappheten.

Den sterke veksten i antall kunstnere skyldes i hovedsak at det i løpet av kort tid er opprettet flere utdanninger som imøtekommer etterspørselen fra studentene, kombinert med en tilrettelegging for at flere studenter skal kunne velge utdannelses tilbud i utlandet.

På den ene siden bidrar veksten i antall utdanninger til supplerende studietilbud. Med et mer differensiert arbeidsmarked og et bredere uttrykksmangfold er det også behov for flere kompetanser forankret i ulike kvalitets- og profesjonalitetsforståelser. På den annen side ser vi tendenser til et arbeidskraftoverskudd innenfor noen profesjoner som skuespilleryrket, mens det er udekkede behov innenfor andre som for eksempel regi og til dels scenografi. Samtidig bidrar veksten i tilgjengelige utdanningstilbud – i Norge og utlandet – til en større variasjon i kvaliteten i studietilbudene.

I en slik uoversiktlig situasjon er det behov for å fremskaffe mer systematisk kunnskap om forholdet mellom utdanningstilbudene og kvantitative og kvalitative kunstfaglige kompetansebehov i arbeidsmarkedene. Dette er viktig både med tanke på måloppnåelsen i kunstpolitikken og den samlede offentlige ressursbruken for å nå disse målene, men også med tanke på å bevisstgjøre potensielle søkere til kunstutdanningene om fremtidige arbeidsmuligheter og begrensninger i arbeidsmarkedene. Slik kunnskap bør etter vårt syn også inngå i grunnlaget for en gjennomgang av utdanningspolitiske virkemidler som stimulerer og regulerer opprettelsen av nye utdanninger og studenters valg av utdannelser i utlandet.

SPISSEDE KVALITETSKRITERIER

Når stadig flere utdannes til arbeidsledighet eller forsøker å etablere egne virksomheter som et resultat av arbeidskraftoverskuddet, er det en risiko for at rettferdighetskrav kan gå på bekostning av krav til kvalitet.

Sammen med en styrking av avsetningene til musikk og scenekunst under Kulturfondet, mener vi det er viktig å spisse kvalitetskriteriene i forvaltningen av midlene. Vi viser til Kulturutredningen 2014 hvor utvalget understreker at kunstpolitikken må ta utgangspunkt i erkjennelsen av at kun et fåtall av dem som ønsker en karriere som kunstner lykkes i å nå dette målet. Offentlige midler må i hovedsak treffe de få utvalgte, snarere enn å smøre tynt utover søkermassen av rettferdighetshensyn.

I dette perspektivet støtter vi det synet at midlene bør konsentreres om færre søkere fremfor at fremtidige økninger brukes til å innvilge stadig flere søknader. På denne måten vil det kunne gis romsligere tildelinger og bedre vilkår for de prosjektene som tilfredsstiller kvalitetskravene, samtidig som gjennomtrekket av søkere som ikke har forutsetninger for en kunstnerkarriere blir redusert. Prosjekter bør også utrustes med budsjetter som kan sikre de involverte rimelig gode arbeidsvilkår og en lønn på nivå med tariffen.

BASISFINANSIERINGEN

Vi vil særlig understreke betydningen av tilskuddsordningen for basisfinansiering av frie scenekunstgrupper. Ordningen har som formål å styrke scenekunstgruppers kunstneriske virksomhet ved å gi økonomisk forutsigbarhet og dermed gjøre det mulig å planlegge produksjon og formidling over tid. Den siste evalueringen av ordningen konkluderer med at ordningen fungerer godt etter hensikten og har utviklet norsk scenekunst i en positiv retning (jf. *Basis og overbygning. Evaluering av tilskuddsordningen for basisfinansiering av frie scenekunstgrupper, 2018*)

Samtidig foreslås det noen justeringer i ordning. Blant annet tas det til orde for at hovedregelen om maksimalt tolv års finansiering under ordningen bør fjernes. Vi er enig i at det bør finnes frem til bedre løsninger enn en slik tidsavgrensning for å skape dynamikk i ordningen. Det sterkeste prinsippet bør snarere være fireårs-perspektivet og det fremste kriteriet kvalitet. Fondsøkonomien må styrkes slik at nye kompanier kan komme inn i ordningen uten at etablerte kompanier som stadig holder kvalitet presses ut.

FORENKLET KULTURMOMS

NTO anmoder om at dagens merverdiavgiftsunntak for omsetning av billetter til musikk og scenekunst fjernes, og at disse områdene innlemmes i avgiftssystemet med lav sats. En slik lovendring vil bidra til betydelig forenkling, et mer enhetlig regelverk for kultursektoren og lavere administrative kostnader.

Etter endringen i merverdiavgiftsloven i 2010 er kinoer, museer, gallerier, opplevelsessentre og fornøyelsesparker underlagt avgiftsplikt med lav sats for billettomsetningen, med rett til fradrag for inngående merverdiavgift. Musikk og scenekunst er fortsatt unntatt avgift.

BREDDEMODELL

Dette unntaket var i strid med kulturmomsutvalgets forslag om en såkalt «breddemodell» som innebar at adgang til de fleste former for kulturarrangementer skulle omfattes av avgiftsplikten i merverdiavgiftsloven med lav sats (NOU 2008:7).

Etter vårt syn bør det tillegges adskillig vekt at en slik «breddemodell» vil bidra til et enklere og mer enhetlig og oversiktlig regelverk for kultursektoren. Det er samtidig viktig og fullt mulig å finne løsninger som sikrer at man unngår mulige uheldige konsekvenser for aktører i deler av bransjen, herunder for produsenter uten offentlig tilskudd og artister som selv eller sammen med andre arrangerer konserter mm.

LANGSIKTIG LØSNING FOR KULTURHUSENE

Det er i dag bred enighet i bransjen om en slik lovendring som også vil innebære en langsiktig løsning for kulturhusene ved at de får fradragsrett etter merverdiavgiftsloven.

Dermed unngår man utfordringene knyttet til kompensasjonslovens konkurransebestemmelse som innebærer at kulturhusene i dag må forholde seg til et absurd regelverk hvor skatteetaten skal avgjøre hva som er «kunstnerisk» aktivitet og hva som er «kommersiell» aktivitet i konkurranse med andre og dermed ikke kompensasjonsberettiget. I tillegg vil man oppnå avgiftsmessig likebehandling mellom kommunale og private eiere av kulturhus.

Metoden for fordeling mellom kompensasjonsberettiget og ikke-kompensasjonsberettiget bruk gir også det utilsiktede resultatet at det vil lønne seg å drive utleieaktivitet i stedet for egenproduksjon når det gjelder visse typer arrangementer. En tilpasningskonsekvens blir at kulturhusene oppretter egne juridiske enheter som står for arrangementer som skattedirektoratet anser som økonomisk aktivitet og leier ut lokalet til enheten. Dette har neppe vært lovgivers intensjon.

FLERE OMRÅDER SKAL INKLUDERES I MOMSSYSTEMET

For en nærmere begrunnelse og redegjørelse for forslag til endring av merverdiavgiftsloven viser vi til felles brev fra NTO og Spekter til Finansdepartementet, vedlagt notat fra Ernst & Young utarbeidet etter oppdrag fra NTO. I Finansdepartements svar på dette, i brev av 7. desember 2015, henvises det til Skattemeldingens (Meld. St. 4 (2015-2016)) uttalelse om at departementet vil vurdere å inkludere flere områder i merverdiavgiftssystemet. Vi forventer at dette følges opp av en regjering som er opptatt av forenkling og effektivisering.

BYGG FOR KVALITET OG PUBLIKUM

Vi ber om at Kulturdepartementet er oppmerksom på store etterslep i nødvendige investeringer i den kulturelle infrastrukturen. Det er viktig at staten bidrar med finansielle og organisatoriske løsninger som sikrer at nødvendige kostnader til bygningsmessig drift og vedlikehold ikke går utover institusjonenes produksjonsbudsjetter. Vi ber departementet merke seg særskilt de akutte behovene for Det samiske nasjonalteatret Beaivvás.

Det er fortsatt behov for å videreutvikle den kulturelle infrastrukturen. Det er både behov for nye bygg og for oppgradering av eksisterende teater- og konsertlokaler. Gode produksjons- og formidlingslokaler er helt nødvendig for å sikre kvalitet i innholdet og bred formidling.

NYE PRODUKSJONS- OG FORMIDLINGSLOKALER

På teaterområdet er flere byggesaker på trappene. Det er gledelig at staten bidrar med investeringstilskudd til nytt scenekunsthuss i Sentralbadet i Bergen med nye permanente lokaler for Carte Blanche og BIT Teatergarasjen. Hordaland Teater er i ferd med å utvikle en permanent nynorskscene i Bergen og har flyttet inn i Logen i Bergen sentrum, og vi er glade for at staten bidrar til nødvendig oppgradering av lokalene.

Videre er planene om et viktig nytt bygg for Teaterhuset Avant Garden i Trondheim i ferd med å realiseres, mens Brageteatret i Drammen har et presserende behov for mer egnede lokaler i forbindelse med utviklingen av regionteatervirksomhet. I Tromsø er det spennende byggeplaner som omfatter nye konsertlokaler for Nordnorsk Opera og Symfoniorkester.

NTO vil særlig fremheve den akutte situasjonen for Det Samiske Nasjonalteatret Beaivvás som i over 30 år har holdt til i det som allerede fra starten av ble betegnet som midlertidige lokaler i Kautokeino. Lokalene er ikke egnede til å drifte et moderne teater og arbeidsmiljøstandarden er uakseptabel. Fra 1. mai 2019 står det samiske nasjonalteatret uten produksjonslokaler.

Sametinget har trukket frem nye lokaler for Beaivvás som høyt prioritert prosjekt, og etter oppdrag fra Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet har Statsbygg utredet et alternativ med samlokalisering av teatret og Samisk videregående skole og reindriftsskole i Kautokeino. Det er gledelig at staten endelig

har kommet på banen, og vi ber om at departementet bidrar til god fremdrift i prosjektet slik at midler for realisering av byggeprosjektet kan bevilges i kommende års budsjett.

Alle de nevnte sakene har ulik grad av statlig medvirkning i selve byggeprosjektet, men staten vil være avgjørende for å sikre gode rammer for drift og innholdsproduksjon. NTO vil understreke betydningen av at staten bidrar til at kunstneriske, organisatoriske og drift- og vedlikeholdsmessige utfordringer blir tatt på alvor når det investeres i nye bygg.

REHABILITERING OG MODERNISERING

Flere av de eldre teaterhusene står overfor særlige utfordringer knyttet til vedlikehold og drift av selve bygningsmassen. NTO har tillit til at arbeidet med å løse disse utfordringene fortsetter i dialog mellom departementet og virksomhetene.

Foreningen er glad for at rehabiliteringen av Nationalteatret endelig kan igangsettes etter at regjeringen våren 2017 valgte det såkalte "alternativ A" fra KS1-prosessen som prioriterer nødvendig rehabilitering av bygningen og omfattende oppgradering av hovedscenen. Dette er et første og helt nødvendig steg i prosessen for å ruste Nationalteatret for fremtiden.

Vi er glade for at det ble avsatt midler for igangsettelse av forprosjektering i 2018, og at Statsbygg nå har oversendt OFP-rapporten (Oppstart forprosjekt) til Kulturdepartementet. For å beholde hovedscenens funksjonalitet, er det viktig at konklusjonen i rapporten om et bygg under bakken foran teatret realiseres. Rapporten viser også at det er mest hensiktsmessig å se teatrets midlertidige leiebehov i sammenheng med det permanente behovet for å leie en Scene 3. En god løsning kan være at Nationalteatret overtar Munchmuseets bygg på Tøyen. Med teatrets kompetansebase og aktivitet kan dette også bidra til å styrke og videreføre Tøyenløftet.

Vi ser frem til at bygge- og rehabiliteringsprosjektet etter hvert tas videre til KS2-prosess, slik at det tradisjonsrike teatret moderniseres og tas vare på for fremtidens generasjoner.

Vedlikeholdsmessige og scenetekniske utfordringer finner vi også ved Den Nationale Scene i Bergen. Det er gledelig at staten investerer i nødvendig rehabilitering av tak og fasader. Vi håper videre på god fremdrift i beslutningsprosessen etter at kvalitetssikring (KS1) av konseptvalgutredningen (KVU) for rehabilitering av det fredede bygget nå foreligger, og at staten bidrar finansielt til at forprosjekt kan igangsettes i 2019. Teatret har prekjære behov blant for mer areal, verksteder, permanente prøvelokaler og oppgradering for å tilfredsstille dagens krav til universell utforming, arbeidsmiljø, funksjonalitet, samfunnsansvar og effektiv ressursutnyttelse.

Vi ser også frem til fortsatt til fremdrift og kontinuitet i Sceneskifte-prosjektet for et modernisert Rogaland Teater i tråd med Finansdepartementets kvalitetssikringssystem for store statlige investeringer. Konseptvalgutredningen (KVU) er gjennomført og kvalitetssikringen (KS1) ferdigstilt, mens avklaringsfasen med siste del av forstudiet og klargjøring til forprosjekt gjenstår. Sceneskift-prosjektet har avdekket behovet for nybygg eller totalrenovering av eksisterende bygningsmasse for å sikre fremtidig teatervirksomhet. For at teatret skal kunne opprettholde aktivitetsnivået og kapasitetsutnyttelsen er det nødvendig at staten bidrar finansielt til vedlikeholdet av eksisterende bygg.

NTO er også glad for at staten medvirker finansielt i fornyelsen av Grieghallen som huser sentrale institusjoner som Bergen Filharmoniske Orkester, Bergen Nasjonale Opera og BIT 20 Ensemble.

INTERNASJONALISERING

Vi ser frem til at kulturmeldingen omfatter en helhetlig gjennomgang og avklaring av det politiske og forvaltningsmessige ansvaret for internasjonalt samarbeid. Mål og prinsipper må tydeliggjøres, og musikk- og scenekunstinstitusjonene i større grad tenkes inn i politikktutformingene.

Kulturdepartementet må komme sterkere på banen, og det må utformes en kunstpolitikk for internasjonalisering med kvalitet og ytringsmangfold som overordnede mål. Samtidig må Utenriksdepartementet i større grad anerkjenne musikk- og scenekunstinstitusjonene som ressurser i Norgesprofileringen.

Mens det innenfor andre områder og for andre virksomheter finnes særskilte organer og stimuleringsordninger for å fremme internasjonalisering, er dette fraværende for musikk- og scenekunstinstitusjonene.

De senere årene er Norwegian Arts Abroad styrket som en del av regjeringens satsing på «kulturell og kreativ næring», og det kanaliseres midler blant annet til eksportprogram over Kulturdepartementets budsjett til Innovasjon Norge som er en del av Næringsdepartementets virkemiddelapparat.

Ingen av disse satsingene treffer musikk- og scenekunstinstitusjonene, og det er bemerkelsesverdig at musikk- og scenekunstinstitusjonenes internasjonale potensiale i så liten grad synes å være tenkt inn i regjeringens uttalte satsing på kultureksport.

Flere av musikk- og scenekunstinstitusjonen satser bevisst mot internasjonale markeder. De har gode kontaktnett, profilerer allerede norsk musikk og scenekunst på fremstående internasjonale arenaer, og høster betydelig oppmerksomhet og anerkjennelse gjennom stor publikumsinteresse, internasjonale priser og rosende anmeldelser. Institusjonenes økonomiske og administrative ressurser er imidlertid for små til å imøtekomme den internasjonale etterspørselen, uten at det går utover tilbudet i hjemmemarkedet, og attraktive forespørsler må ofte avvises.

I stedet for å anerkjenne disse institusjonenes rolle, har regjeringens næringspolitiske prioriteringer over kulturbudsjettet gitt seg utslag i svekkede rammevilkår som vi vet går utover internasjonale turneer og gjestespill. Politiske mål og forventninger om internasjonalisering følges altså ikke opp med virkemidler og økonomisk innsats, og det fremstår som at institusjonene i liten grad er tenkt inn i politikktutforming på dette området.

Samtidig med at Utenriksdepartementet må se til institusjonene i Norgesprofileringen, etterlyser vi en *kunstpolitikk* for å fremme internasjonalisering med kvalitet og ytringsmangfold som overordnede mål.

Vi mener det er på høy tid at ansvaret mellom departementene klargjøres, likeså rollefordelingen mellom respektive virkemiddelaktører. Myndighetenes arbeid må koordineres bedre, mål og prinsipper må tydeliggjøres, og det må utformes en politikk for internasjonalisering som også treffer musikk- og scenekunstinstitusjonene.

KARTLEGGING

Med et ønske om å bidra til å styrke kunnskapsgrunnet for en slik gjennomgang, har NTO fått utført en [kartlegging av NTO-medlemmenes internasjonale ambisjoner og virksomhet](#), samt behov for virkemidler som kan styrke det internasjonale samarbeidet og legge til rette for at institusjonene kan realisere sine ambisjoner. Kartleggingen er i hovedsak basert på en spørreundersøkelse blant medlemmene, og den omfatter alle former for internasjonal kontakt, herunder deltakelse i internasjonale nettverk, samarbeid over tid, utveksling av kunstnerisk kompetanse, internasjonale turneer og gjestespill, samt digital distribusjon over landegrensene.

Kartleggingen viser at dette er en internasjonalt orientert bransje. Godt over 80% av de som har besvart spørreundersøkelsen, oppgir at internasjonal virksomhet er svært eller ganske viktig og at slik virksomhet inngår i strategiplaner og styringsdokumenter. De fleste har på ulike måter også ambisjoner om å øke slik virksomhet i årene som kommer. Konkrete ambisjoner, strategier og arbeidsmåter er likevel likeså forskjelligartede som institusjonenes organisatoriske og kunstneriske innretning ellers og er bredt eksemplifisert i kartleggingen.

Institusjonene er opptatt av at internasjonal kontakt og aktivitet gir konkrete resultater i form av kunstnerisk utvikling, kvalitets- og kompetanseheving, inspirasjon og idetilfang til egen organisasjon og virksomhet og derigjennom mangfold og bredde i publikumstilbudet. Internasjonal anerkjennelse gir stolthet, bidrar til positivt omdømme og gjør arbeidsplassene ved institusjonene mer attraktive. Samtidig bidrar institusjonenes internasjonale virksomhet til profilering av og økte markedsmuligheter for norske kunstnere. Det trekkes også frem at internasjonal aktivitet og utveksling må ses i en mer overordnet sammenheng, der nye virkelighetsperspektiver, mellommenneskelig forståelse, demokratibyggning, ytringsfrihet og kulturelt mangfold er bærende elementer. Mange er også opptatt av institusjonenes betydning i Norgesprofilering, og at det her ligger et uutnyttet potensiale som gjerne kan realiseres i samarbeid med næringslivet.

Det fremkommer tydelig at den største hindringen for at institusjonene skal kunne realisere sine internasjonale ambisjoner er sviktende finansiering. Institusjonenes ordinære driftsbudsjetter og administrative ressursene strekker ikke til, og i noen tilfeller er private gaver og sponsormidler en forutsetning for internasjonale turnéer og gjestespill. Tilgangen til slik privat finansiering er likevel begrenset, og flere påpeker at sponsormidler de senere årene har hatt en dreining mot mer kortsiktige, prosjektpregede aktiviteter, som gjør det vanskelig å legge planer for mer langsiktig og regelmessig internasjonal satsing. I noen grad mottar norske musikk- og scenekunstinstitusjoner også økonomisk tilskudd til samarbeidsprosjekter fra nordiske og EU-baserte ordninger.

Parallelt med at institusjonens rammer er svekket og UD's satsing redusert, peker flere virksomheter på at europeiske samarbeidspartnere og arrangører har fått reduserte budsjettammer de seneste årene. Dette gir seg utslag i en reduksjon i antall forespørsler, reduserte honorarer og mindre risikovilje fra arrangørenes side. Kombinert med at norske kostnadsrammer er høye i en internasjonal kontekst, gjør dette at de norske produksjonene blir dyre for utenlandske arrangører og institusjonene må i økende grad bidra med egne midler eller skaffe tilleggsfinansiering.

Det etterlyses på denne bakgrunnen en mer offensiv og bedre koordinert innsats fra myndighetenes side, herunder søkbare tilskuddsordninger som legger til grunn at internasjonal virksomhet har lang planleggingshorisont og derfor fordrer forutsigbar finansiering.

DIGITAL DISTRIBUTJON OG FORMIDLING

NTO foreslår at det etableres en særskilt tilskuddsordning for digital distribusjon og formidling innenfor musikk og scenekunst. Hensikten er å stimulere institusjonenes eget forsøks- og utviklingsarbeid som kan komme hele feltet til gode gjennom erfarings- og kompetanseutveksling.

Den digitale teknologien gir nye muligheter både for virksomhetenes videreutvikling av formidlingsarbeidet og for digitale overføringer av utvalgte konserter og forestillinger på nettet, til kinoer, storskjermer og andre digitale medier. På denne måten kan teknologien bidra til en bedre utnyttelse av de ressursene som allerede er investert i den kunstneriske produksjonen.

Gjennom digital distribusjon er det mulig å nå et større publikum uavhengig av geografisk plassering, samt et publikum som av ulike grunner ikke har forutsetninger for å komme til teatret eller konsertsalen. Ikke minst representerer den digitale teknologien et stort potensiale for å styrke formidlingen av musikk- og teaterkunnskap til barn og unge gjennom mulig etablering av en digital plattform for pedagogiske verktøy knyttet til institusjonenes konserter og forestillinger.

Noen av virksomhetene har igangsatt pilotprosjekter knyttet til digital distribusjon og formidling og er i ferd med å bygge opp nødvendig kompetanse. Imidlertid mangler musikk- og scenekunstinstitusjonene økonomi til fullt ut å utnytte det formidlings- og distribusjonspotensialet som ligger i den digitale teknologien. Det er knyttet betydelige kostnader både til investeringer i teknologisk utstyr og produksjon og til løsninger på opphavsrettsproblematikk.

KOR OG VOKALENSEMBLER

NTO er glad for styrkingen av Det Norske Solistkor som profesjonelt a capella-kor. Som ledd i den videre korsatsningen imøteser vi en styrking også av Edvard Grieg Kor, samt av symfoniorkestrenes og regionoperaenes vilkår for å styrke kvaliteten i den vokale delen av musikkteater- og operaproduksjoner.

De senere årene har vilkårene for å utvikle lokalt forankret musikkteater- og operavirksomhet blitt styrket, og i dag finnes det ulike løsninger i regionene. Det er etter NTOs syn viktig at videre strategier for profesjonalisering av korvirksomhet tar utgangspunkt i de ulike regionale strukturene og behovene.

Det største kunstneriske problemet i dag er den kvalitative ubalansen mellom de profesjonelle orkestrene og den kollektivt vokale fremføringen i en konsert, musikkteater- eller operaproduksjon. En viktig del av ansvaret for å profesjonalisere musikkteatervirksomheten handler om å sikre at alle deler i produksjonen harmoniserer bedre med det profesjonelle symfoniorkestret i regionen.

Vi er derfor glade for at regjeringen i strategien, *Fleirstemt Strategi for korutvikling i Noreg*, ønsker å medvirke til profesjonelle rammevilkår for kor i alle regionene i landet. I følge strategien vil departementet legge til rette for at det profesjonelle kor- og vokalfeltet blir utviklet videre gjennom faste tilskudd og gjennom tilskuddsordninger i Norsk kulturråd. NTO vil understreke betydningen av at vokalensembler og kor knyttet til symfoniorkestre og regionopera sikres forutsigbare økonomiske vilkår for langsiktig utvikling og profesjonalisering gjennom virksomhetenes rammetilskudd.

For en videreutvikling av profesjonelle kor og vokalensembler må det legges til grunn tilsvarende rammebetingelser som i dag er med på å sikre kvaliteten i de profesjonelle symfoniorkestrene.

Det er gledelig at korstrategien er fulgt opp blant annet med strategier for å styrke rekrutteringen og utdannelsen av profesjonelle kordirigenter. I tillegg hviler det et ansvar på de høyere utdanningsinstitusjonene for å sikre at sangstudentene er rustet til å møte kravene fra et profesjonelt kor gjennom en styrking av ensemblesang i utdanningen.

DEN KULTURELLE SKOLESEKKEN

NTO anmoder om at omorganiseringen av Den kulturelle skolesekken, med opprettelsen av Kulturtanken, ikke fører til økt administrasjon og oppbygging av parallelle virksomheter og kompetanser. Mest mulig midler må kanaliseres direkte til elevenes kunstopplevelser og velfungerende eksisterende ordninger må opprettholdes og videreutvikles. Det må videre legges bedre til rette for at produksjoner fra institusjonene inngår i tilbudet over hele landet – og at elevene også får mulighet til å oppleve forestillinger og konserter fremført på en profesjonell scene. Vi vil særlig understreke behovet for at mottakerapparatet i skolen profesjonaliseres.

Vi viser til at Den kulturelle skolesekken (DKS) er omorganisert med opprettelsen av Kulturtanken som skal ivareta det nasjonale ansvaret for Den kulturelle skolesekken innenfor alle kunstuttrykkene. Det er viktig at alle kunstuttrykkene og deres egenart ivaretas også med den nye organiseringen, og at hvert kunstfelt kan utvikle seg utfra egne premisser og behov.

UNNGÅ OPPBYGGING AV PARALLELLE KOMPETANSER

Vi vil også understreke betydningen av at de sidene ved dagens organisering som fungerer godt videreføres og styrkes – og at det ikke bygges opp parallelle virksomheter og kompetanser til det som allerede eksisterer, herunder Scenekunstbrukets formidlingsnettverk og insentivordning.

NTO ser frem til at Kulturtanken kan bidra til å løse utfordringer ved dagens DKS-ordning, samtidig med at allerede velfungerende lokale modeller kan ivaretas.

MINST MULIG TIL ADMINISTRASJON

Det må være et mål at mest mulig midler kanaliseres direkte til elevenes kunstopplevelser, og minst mulig går til administrasjon. Vi registrerer at kravet om at spillemidlene kun skal gå til produksjon og gjennomføring og ikke administrasjon, er tatt ut av tilskuddsbrevene fra Kulturtanken til fylkeskommunene. Vi forutsetter at dette ikke vil gå utover tilbudet til elevene.

ARMLENGDESPRINSIPPET OG KVALITET

Vi vil understreke at armlengdesprinsippet må ivaretas i organiseringen og forvaltningen av ordningen både sentralt og lokalt, og at kvalitet må være det førende utvelgelseskriteriet i programmeringen av DKS. Vi er kritiske til at Kulturtanken i tilskuddsbrevet legger innholdsmessige føringer på tilbudet, blant annet knyttet til samtidens teknologi.

INSTITUSJONENES PRODUKSJONER OG RESSURSER

For å sikre estetisk bredde og kvalitet i DKS-tilbudet er det viktig at forestillinger og konserter fra ulike produsenter inngår i tilbudet, og at elevene får mulighet til å oppleve kunst i profesjonelle teatre og konsertsaler i tillegg til turnéforestillinger på skolen.

Det er også god ressursutnyttelse å benytte musikk- og teaterinstitusjonenes tilbud i DKS, hvor finansieringen av produksjonene for en stor del allerede er ivaretatt gjennom de ordinære driftstilskuddene, og hvor programmerings- og formidlingskompetanse er bygget opp over lang tid. Likevel må det på ingen måte legges føringer for samarbeid mellom DKS og institusjonene som kan virke repertoarførende, eller som på andre måter styrer virksomhetenes begrensede ressurser.

Videre ligger det betydelig potensial i Scenkunstbrukets insentivordning. En styrking av ordningen vil føre til at produksjoner fra institusjonene i større grad kan omfattes av denne arrangørstøtten, slik at flere av teatrenes forestillinger kan formidles også utenfor eget fylke.

GRATISPRINSIPPET

Vi ser også at kombinasjonen av gratisprinsippet og DKS utilsiktet fører til at skolenes besøk ved institusjonene reduseres og ved noen skoler faller helt bort. Vi etterlyser nasjonale løsninger som sikrer at transportkostnader ikke går utover tilbudet til elevene, samt ordninger som legger til rette for direkte samarbeid mellom institusjonene og skolene, f.eks. gjennom midler til skolene øremerket teater- og konsertbilletter eller former for billettfond.

MANGELFULL KUNSTFAGLIG KOMPETANSE I SKOLEN

En viktig del av Kulturtankens mandat er å arbeide for god forankring og tett samarbeid mellom skole- og kunstsektor. En forutsetning for å lykkes i dette arbeidet er en parallell styrking av de humanistiske og estetiske fagene i skolen. Musikk- og scenekunstinstitusjonene opplever en ganske gjennomgående mangelfull kunstfaglig kompetanse i skolen som en betydelig utfordring. Det må legges til grunn at tilbudet gjennom DKS skal supplere – og på ingen måte erstatte – kunst- og kulturfagopplæringen i skolen.

KOORDINERT KUNST- OG UTDANNINGSPOLITIKK

Et bredt kompetansebegrep forankret i skolens dannelsesoppdrag må også innebærer en styrking av mottakersiden i kunsten gjennom et løft for de humanistiske og estetiske fagene som en essensiell del av allmenndannelsen Samtidig må kvaliteten i de estetiske fagene, herunder musikkfaget, styrkes i hele utdanningsløpet for å sikre at utøvere utdannet i Norge kan hevde seg i et globalt arbeidsmarked preget av stor konkurranse og høye kvalitetskrav.

MOTTAKERSIDEN I KUNSTEN

Noe av det viktigste vi kan gjøre for å sikre felles referanserammer og like muligheter for å ta del i den yringskulturen som ligger til grunn for et opplyst og velfungerende samfunn, er å styrke mottakersiden i kunsten. Dette må begynne i skolen som en unik fellesarena.

I et samfunn preget av større kompleksitet og raskere endringstakt er det et særlig behov for å styrke elevenes kompetanse i å forstå, tolke og reflektere kritisk over et mangfold av kulturelle yringsformer. Slik skjønnlitteraturen har en selvskreven plass i norskfaget, og litteraturhistorien og tekstanalysen spiller viktige roller for det litterære utbyttet, må også kunnskap om og fortolkning av flere av kunst- og kulturuttrykk bli en essensiell del av allmenndannelsen. Dette kan gjøres gjennom en kompetansehevende satsing på så vel de estetiske og humanistiske fagene i skolen, som på kunst- og kulturdelen i andre fag.

i Meld. St. 28 *Fag – Fordypning – Forståelse* tas til orde for å styrke de estetiske fagene i skolen og at den pågående fagfornyelsen også omfatter disse fagene. Etter vårt syn legger man best til rette for en styrking og fornyelse av innholdet i de estetiske fagene gjennom et tettere samvirke med kunst- og kulturdelen i andre fag, herunder samfunnsfag, etikkfag, norsk og språkfag. Vi er derfor glade for at Kunnskapsdepartementet, i tråd med NTOs tidligere uttalelse, ser at kategorien *praktiske og estetiske fag* ikke er godt egnet som overordnet ramme for en fagfornyelsesprosess, og vil legge til grunn en mer fleksibel innretning enn den modellen som skisseres i NOU 2015: 8 for å sikre god sammenheng mellom fag.

TALENTUTVIKLING

Også i et rekrutteringsperspektiv er det viktig å styrke de estetiske fagenes plass og kvalitet i hele utdanningsløpet. Særlig innenfor musikkfaget er det behov for å styrke kvaliteten og koordineringen av arbeidet med talentutvikling i grunnopplæring og i kulturskolene, for slik å sikre tilfanget av kvalifiserte søkere til høyere utdanning av internasjonalt konkurransedyktige musikere i Norge.

Som en del av arbeidet med å sikre kvalitet i utdanningen må det også legges til rette for et godt samspill mellom utdanningsinstitusjonene og musikk- og scenekunstinstitusjonene som omfatter praksisplasser for studenter som en del av undervisningsopplegget. Dette er noe alle parter i bransjen er opptatt av, og det arbeides med å finne frem til gode avtaler som ivaretar ulike hensyn – herunder både studentenes behov for praksis som en del av den faglige utviklingen og profesjonelle kunstneres arbeidsmuligheter i et trangt marked.

LÆRERKOMPETANSE

I 2014 manglet nærmere 40 pst. av lærerne som underviser i musikk, og nærmere halvparten av de som underviser i kunst- og håndverk i grunnskolen, faglig fordypning. Kun én av fire musikkfagere og én av fem lærere i kunst og håndverk har kompetanse i faget tilsvarende 60 studiepoeng eller mer (jf. Kompetanseprofil i grunnskolen. Hovedresultater 2013/2014, SSB).

Dette viser med all tydelighet behovet for å styrke lærerkompetansen i de estetiske fagene. Lærernes kompetanse er avgjørende for å sikre kvaliteten i de estetiske fagene. Vi er derfor glade for at Kunnskapsdepartementet vil vurdere om det for nye lærere skal innføres kompetansekrav for å undervise i estetiske fag i grunnskolen, at det er satt av midler til videreutdanning i praktiske-estetiske fag som en del av strategien *Kompetanse for kvalitet*, og bestemt at lærere i praktiske og estetiske fag skal inngå i utprøvingen av lærerspesialistordningen.

ANSVARSDELINGEN MELLOM KUNSTINSTITUSJONENE OG SKOLEN

Mange musikk- og scenekunstinstitusjoner setter i dag store ressurser inn på formidlingsprogram overfor barn og unge både i og utenfor Den kulturelle skolesekken, delvis for å kompensere for skolenes sviktende satsning og delvis fordi dette er i institusjonenes langsiktige interesse. Vi etterlyser en tydeliggjøring av skolens ansvar og en gjennomgang av rollefordelingen mellom skolen og kunstinstitusjonene.

VARSELEDE STRATEGIER OG STORTINGSMELDINGER

Det er gledelig at Kunnskapsdepartementet i løpet av 2018 vil legge frem en strategi for de praktiske og estetiske fagene som vil inneholde tiltak som kan bidra til å styrke fagene på både kortere og lengre sikt. Vi legger til grunn at dette gjøres i nær dialog med Kulturdepartementet, og at både mottakersiden og utøversiden i kunsten, sammenhengene mellom estetiske fag, humaniora og kulturdelen i andre fag, samt ansvarsdeling mellom skolen og kunstinstusjonene vil inngå som sentrale problemstillinger.

Vi er også glade for at det skal utarbeides et kunnskapsgrunnlag for en stortingsmelding om kulturskolen, og legger til grunn at Utdanningsdirektoratet vil gjøre dette arbeidet i nær dialog med Kulturdepartementet. Likeså ser vi frem til at varslet stortingsmelding om barne- og ungdomskultur vil utarbeides i nær dialog mellom departementene for å sikre en koordinert kunnskaps- og kulturpolitikk.

NTO imøteser en grundig diskusjon om de humanistiske og estetiske fagenes kvalitet, innhold og plass i hele utdanningsløpet, både i den varslede kulturmeldingen og i øvrig utrednings- og strategiarbeid.

STYRINGSDIALOG OG INSTITUSJONSEVALUERINGER

NTO er fornøyd med at armlengdesprinsippet er styrket de senere årene ved at institusjonene selv definerer konkrete mål for sin virksomhet, og at de periodiske institusjonsevalueringene videreføres. For å sikre etterrettelige evalueringer av så vidt komplekse virksomheter som teatrene og orkestrene, vil vi understreke betydningen av at nødvendig bransjekompetanse og fagfellevurdering står sentralt i evalueringsarbeidet.

ARMLENGDESPRINSIPPET

NTO er glad for at det så tydelig understrekes i de årlige budsjettforslagene at statlige midler til kulturformål forvaltes etter prinsippet om en armlengdes avstand, slik at institusjonene sikres faglig uavhengighet og at beslutninger som krever kunst- og kulturfaglig skjønn ikke underlegges statlig styring.

Vi er tilfreds med at dette prinsippet er styrket de senere årene gjennom endret mål- og resultatstyring. NTO har tidligere stilt spørsmål ved hvorvidt felles politiske føringer og rapportering kan bidra til å gjøre virksomhetene likere, fremfor å dyrke organisatorisk og kunstnerisk egenart. Det er derfor et betydelig fremskritt at virksomhetene nå selv definerer konkrete mål for egen virksomhet og at periodiske evalueringer av institusjonenes kvalitet og ressursutnyttelse videreføres.

PERIODISKE EVALUERINGER

Det er imidlertid avgjørende at evalueringene organiseres og gjennomføres på en måte som sikrer at de blir best mulig og har størst mulig nytte for alle parter. Evalueringene må innrettes slik at de gir departementet og offentligheten mest mulig relevant og etterrettelig informasjon, samtidig som evalueringsprosessen gi størst mulig læringseffekt for institusjonene.

Opplegget for evalueringene har blitt justert og videreutviklet etter hver runde. Mens de tidligere evalueringene har vært utført av et fagfellepanel, ble den siste gjennomført som et eksternt oppdrag. Oslo Economics sammen med BI Center for Creative Industries hadde hovedansvaret for evalueringen og evaluerte virksomhetenes ressursutnyttelse. Parallelt satte Kulturdepartementet sammen et fagfellepanel, som hadde ansvar for evalueringen av den kunstneriske virksomheten.

Denne organiseringen førte til at evalueringene av henholdsvis kvalitet og ressursutnyttelse ble presentert som to adskilte evalueringer. Fremtidige evalueringer må derimot organiseres på en måte som legger til rette for at kunstnerisk kvalitet og ressursutnyttelse sees i tett sammenheng. Dette kan gjøres ved at evalueringene utføres av et samlet fagfellepanel slik som tidligere. Samtidig kan metode og faglighet styrkes ved at panelet utvides med noen flere medlemmer, slik at både bransjekompetanse og økonomisk og estetisk-humanistisk forskningskompetanse er representert.

DIALOGBASERT METODE

Vi oppfordrer videre til at en dialogbasert metode basert på ønskevistmodellen videreføres, og at det legges til grunn et dynamisk syn på hva som er god økonomistyring (jf. Trond Bjørnenak, Kostnadseffektivitet og god økonomistyring i scenekunstselskapene).

En anerkjennelse av kunsten som fri ytring må ligge til grunn som et ufravikelig prinsipp i styringsdialogen, og vi vil understreke at kunstneriske virksomheter ikke må bedømmes eller pålegges rapporteringskrav uten å ta høyde for at disse institusjonenes kjernevirksomhet er å produsere og formidle kunst av høyest mulig kvalitet.

FORSKNING

NTO ser frem til at kulturmeldingen kan legge grunnlaget en forskningsstrategi som imøtekommer behovene for langsiktig satsing på kvalitet i kulturforskningen og oppbygging av sterkere forskningsmiljøer. Vi vil særlig understreke behovet for å styrke den grunnleggende humanistiske forskningen, og ser frem til at oppfølgingen av humaniorameldingen kan bidra til å sikre viktige, men små og sårbare fag som teatervitenskap.

Vi er glade for at regjeringen har bidratt til å styrke kulturforskningen de senere årene, bl.a. gjennom bevilgninger til relevante forskningsprogram under Forskningsrådet. Likevel ser vi frem til at Grundtvalgetts rapport *En kunnskapsbasert kulturpolitikk* fra 2012 følges opp med en mer overordnet forskningsstrategi. Dette er viktig både for å sikre en mer kunnskapsbasert kulturpolitikk og for å imøtekomme kulturlivets egne kunnskapsbehov.

KUNNSKAPSBASERT KULTURPOLITIKK

Musikk- og scenekunstbransjen er i sterk utvikling – med jevnt høy publikumsoppslutning til tross for en stor økning i konkurrerende tilbud, høye kvalitetsambisjoner og betydelig anerkjennelse også internasjonalt. Uttrykksmangfoldet er bredt, og bransjen er preget av omfattende og godt samarbeid. God ressursutnyttelse er vel dokumentert i de periodiske institusjonsevalueringene. Slik vi understreker i foreningens første innspill til kulturmeldingen, er det en betydelig utfordring at en i all hovedsak velfungerende bransje i så stor grad er utsatt for myteproduksjon som forvirrer den kulturpolitiske debatten. En kvalitativ styrking av forskningen på bransjen vil være et viktig bidrag til myteknusing, og derigjennom til en mer kunnskapsbasert kulturpolitikk og et mer innsiktsfullt offentlig ordskifte.

TVERRFAGLIGHET

NTO tar særlig til orde for å styrke forutsetningene for den tverrfaglige kulturforskningen, slik at samfunnsvitenskapelige innfallsvinkler oftere suppleres med humanistiske og estetiske perspektiver og analyser. Vi vil understreke at solide humanistiske og estetiske fagmiljøer ved universitetene er essensielle for å sikre den grunnleggende forskningen i seg selv, men også som leverandører av begreper, teorier og betraktningmåter i den mer brukerrettede forskningen. Det er derfor viktig at en forskningsstrategi som skal ivareta Kulturdepartementets sektoransvar også tenker inn situasjonen for de humanistiske fagene.

HUMANIORA

Teatervitenskap i Oslo ble nedlagt i 2012, og NTO og Norsk teaterlederforum uttrykte igjen bekymring da Det humanistiske fakultetet ved Universitetet i Bergen i fjor foreslo å kutte 1 av 3 stillinger på teatervitenskap. Faget ble reddet i denne runden. Men vi vet ikke hvordan fremtiden for teatervitenskap i Norge ser ut, og nå er det også skapt usikkerhet om fremtiden for Senter for Ibsenstudier.

Utfordringene er knyttet til forsknings- og utdanningspolitikk, finansieringssystemer og universitetenes og fakultetenes prioriteringer. Like fullt forventer vi at Kulturdepartementet engasjerer seg som et «humanioras hjemmedepartement». Både for utviklingen i kunsten og for kunstforståelsen i samfunnet er

det helt essensielt at det finnes vitale akademiske kunstfaglige miljøer – ikke minst som sentrale leverandører av begreper, teorier og perspektiver til det offentlige ordskiftet om kunsten.

KRITIKK OG DET OFFENTLIGE ORDSKIFTET

NTO vil understreke betydningen av at staten opprettholder sitt ansvar for å legge forholdene til rette for ytringsmangfold og kvalitet også gjennom en offensiv mediepolitikk. Kulturmeldingen må omfatte en helhetlig vurdering av virkemidler på tvers av medie- og kunstpolitikken som kan legge til rette for og bidra til å fremme kritikken og det offentlige ordskiftet om kunsten.

Vi erfarer at medienes pressede økonomiske situasjon bidrar til en nedprioritering og marginalisering av den grundige kulturjournalistikken og kunstkritikken, og at eksisterende virkemidler ikke i tilstrekkelig grad bidrar til å opprettholde og videreutvikle mangfold og kvalitet på dette området.

Etter vårt syn bør det være en integrert del av både kunstpolitikken og mediepolitikken å sikre vilkårene for det seriøse, offentlige ordskiftet om kunsten og kunstkritikken. Kritikken fremmer kunnskap, forståelse og refleksjon over kunstens ulike uttrykk og bidrar til kontinuerlige vurderinger av kunstnerisk kvalitet i offentligheten. Foruten å bidra til den faglige kunstdiskursen, er kritikken viktig for å synliggjøre kunsten og øke interessen og kunstforståelsen hos et bredere publikum.

Det er behov for å styrke både den analyserende og dyptgående kritikken og den mer umiddelbare og aktuelle kritikken i dagspressen. Vi viser til Kritikerlagets innspill til kulturmeldingen hvor det tas til orde for 1) en egen avsetning til kritikk i Kulturrådet 2) et løft for tidsskriftene 3) flere arbeidsstipend for kritikere og 4) videreføring av pressestøtten.

I tillegg til dette mener vi det bør etableres en uavhengig reisestøtteordning for kritikere innenfor musikken og scenekunsten. Musikk og teater er øyeblikkets kunst som skjer foran et publikum, og innenfor disse kunstformene er det et spesielt behov for at kritikeren er til stede der og da når forestillingen eller konserten finner sted. Relativt små investeringer på dette området kan gi store utslag.

Videre bør det etter vårt syn vurderes å innføre en ny tilskuddsordning for samfunns viktig journalistikk slik Mediemangfoldsutvalget har foreslått, og vi vil understreke betydningen av at NRK har forutsigbare økonomiske rammer som gjør det mulig å ivareta rollen som kulturformidler.

Det er gledelig at en allmennyttig privat stiftelse som Fritt Ord satser på «den gode kritikken» gjennom stipendordninger for kritikere og prosjektstøtteordninger for ulike typer medier og kritikere som leverer til dem. Vi vil samtidig understreke at slike satsinger fra private aktører må fungere som et supplement til offentlige stimuleringsordninger og på ingen måte som en erstatning for mangelfull offentlig innsats.

PRIVAT FINANSIERING

NTO er positiv til tiltak som kan styrke det samlede finansieringsgrunnlaget for kultursektoren og oppfordrer til en prinsipiell diskusjon om statens mål og virkemidler for å fremme privat finansiering. Det er viktig at politikktutformingene også på dette området er basert på kunnskap om situasjonen i Norge, og at nye ordninger som gaveforsterkningen evalueres.

KOST-NYTTE OG EFFEKTIV RESSURSUTNYTTELSE

NTO er positiv til privat finansiering som et viktig supplement til offentlige investeringer. Slike private midler kan gjøre det mulig å realisere prosjekter som det ikke er rom for innenfor de rammene som er gitt av det offentlige tilskuddet.

Det er altså ikke en holdningsendring fra kulturlivets side som skal til for å utløse ventende privat kapital. Derimot må man være klar over hvor ressurskrevende det er å fremskaffe gaver og sponsormidler i

allerede underadministrerte institusjoner, og hvor ulike forutsetningene er avhengig av bl.a. geografi, størrelse og type virksomhet.

Musikk- og scenekunstinstitusjonene arbeider kontinuerlig for å øke egeninntektene, og de større institusjonene har opparbeidet seg en betydelig kompetanse på sponsorområdet. Like fullt rapporterer de at resultatene kan være marginale i forhold til innsatsen, og at det må vurderes hva som faktisk er effektiv ressursutnyttelse. Noen av de mindre virksomhetene rapporterer på sin side at de ikke har tilstrekkelige administrative ressurser til å drive denne typen arbeid over tid.

TILRETTELEGGING FOR FLERE FOND OG STIFTELSE

NTOs årlige kartlegging av medlemmenes sponsor- og gaveinntekter viser at slike inntekter i 2017 utgjorde om lag 1,9 pst. av samlede driftsinntekter. Om lag 80 pst. av sponsor- og gaveinntektene var konsentrert til 11 av 45 institusjoner. Fjorten virksomheter hadde ikke sponsor- og gaveinntekter i 2017.

Funnene viser at det har vært en realnedgang i totale sponsorinntekter/gaver på ca. 20 pst. siden finanskrisen i 2008 og bekrefter bildet fra andre undersøkelser om at slik privat finansiering er konjunkturavhengig og generelt vanskelig tilgjengelig for profesjonelle, offentlig finansierte kunstinstitusjoner i Norge.

NTO er positiv til en vurdering av tiltak som kan legge til rette for at det etableres flere private fond og stiftelser som kan komme kulturlivet til gode. Flere allmenntilgittige stiftelser er en forutsetning for at mer fondsmidler skal tilflyte profesjonelle kunstinstitusjoner, uten at disse virksomhetene risikerer å utkonkurrere sine egne lokale samarbeidspartnere og frivillige organisasjoner i kampen om allerede begrensede midler.

EVALUERING AV GAVEFORSTERKINGSORDNINGEN

I 2016 ble gaveforsterkningsordningen utvidet til musikk og scenekunst. Flere av NTO-virksomhetene har mottatt gaveforsterkning siden innføringen. Mens det var en realnedgang på nærmere 5 pst fra 2015 til 2016, økte virksomhetene samlede sponsor- og gaveinntekter med i overkant av 6 millioner kroner fra 2016 til 2017 tilsvarende en realøkning på ca. 12,7 pst. Dette er variasjoner som for en stor del kan knyttes til enkeltvirksomheter.

Det er uvisst om ordningen over tid bidrar til at nye givere kommer på banen og at private donasjoner øker. Vi etterlyser derfor en evaluering av gaveforsterkningen som også bør se nærmere på i hvilken grad en slik ordning kan føre til en *konsentrasjon* – ikke bare av private midler – men også av *tilgjengelige offentlige midler*, på bekostning av de virksomhetene som har vanskeligere vilkår for å skaffe private inntekter. Etter vårt syn er det viktig å reflektere over disse prinsipielle, demokratiske sidene og konsekvensene av at private givere får styring over fordeling av fellesskapets midler.

KUNNSKAPSBASERT OG REALISTISK VURDERING

Samtidig vil vi oppfordre til en politikktutforming basert på en realistisk vurdering av potensialet for økt privat finansiering av de profesjonelle kunstinstitusjonene i Norge. Vi minner om at gavetradisjonen i Norge er langt svakere enn for eksempel i USA og Storbritannia hvor kultursektoren i mindre grad anses som et sentralt offentlig ansvarsområde. Norge skiller seg også fra våre nordiske naboland, hvor det finnes et langt større antall pengeutdelende stiftelser for allmenntilgittige formål enn i Norge.

Vi merker oss at regjeringen har formulert statlige insentiver for mer privat finansiering som en «hovedprioritering» i de siste årenes statsbudsjetter samtidig med at bevilgningene til kulturformål stagnerer. NTO er kritisk til en tenkning der målet med insentiver for privat finansiering er å redusere størrelsen på den offentlige finansieringen. Samspillet med private finansieringskilder må skje som et supplement til et fortsatt sterkt offentlig engasjement.

NTOS MEDLEMMER

Scenekunstinstitusjoner

[Akershus Teater](#)
[Bergen Nasjonale Opera](#)
[BIT Teatergarasjen](#)
[Black Box teater](#)
[Brageteatret](#)
[Carte Blanche](#)
[Dansens Hus](#)
[Den Nationale Scene](#)
[Det Norske Teatret](#)
[Det samiske nasjonalteatret Beaivvás](#)
[Dramatikkens hus](#)
[Haugesund Teater](#)
[Hordaland Teater](#)
[Hålogaland Teater](#)
[Nationaltheatret](#)
[Nordland Teater](#)
[Norsk scenekunstbruk](#)
[Oslo Nye Teater](#)
[Riksteatret](#)
[Rogaland Teater](#)
[Sogn og Fjordane Teater](#)
[Teaterhuset Avant Garden](#)
[Teater Ibsen](#)
[Teater Innlandet](#)
[Teater Manu](#)
[Teatret Vårt](#)
[Trøndelag Teater](#)
[Turnéteatret i Trøndelag](#)
[Årjelhsaemien Teatere](#)
[Østfold kulturutvikling](#)

Musikk institusjoner

[Barokkanerne – Norwegian Baroque Ensemble](#)
[BIT20 Ensemble](#)
[Det Norske Blåseensemble](#)
[Det Norske Kammerorkester](#)
[Det Norske Solistkor](#)
[Edvard Grieg Kor](#)
[Oslo-Filharmonien](#)
[Riksscenen](#)
[Stavanger Symfoniorkester](#)
[Musikkselskapet Harmonien](#)

Musikk og scenekunst

[Den Norske Opera & Ballett](#)
[Kilden Teater- og Konserthus](#)
[Nordnorsk Opera og Symfoniorkester](#)
[Trondheim Symfoniorkester & Opera](#)